

Redovisning av uppdrag om förslag till ändringar i läroplaner vad gäller jämställdhet

U2017/05023/BS (delvis)
U2017/05037/S

Enligt uppdrag givet i regleringsbrev 2017-12-18 (U2017/05023/BS (delvis), U2017/05037/S) om att förtydliga skrivningar om jämställdhet i läroplaner, ska Skolverket redovisa förslag till ändringar i läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen senast den 14 december 2018.

Till redovisningen hör följande bilagor:

Bilaga 1: Förslag läroplan gymnasieskolan

Bilaga 2: Förslag läroplan gymnasiesärskolan

Bilaga 3: Förslag läroplan vuxenutbildningen

Bilaga 4: Sändlista remiss

Sammanfattning

Skolverket föreslår ändringar i läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen för att förtydliga skolans och verksamheternas jämställdhetsuppdrag. I förslagen definieras begreppet jämställdhet. Nya skrivningar förtydligar uppdraget att synliggöra, problematisera och motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling samt människors livsval och livsvillkor. Sexism nämns vid sidan av främlingsfientlighet och intolerans som en företeelse som aktivt ska förebyggas och motverkas. Förslagen betonar särskilt att undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om könsmonster och förmåga att kritiskt granska begränsande normer, värderingar och strukturer. Förslagen innehåller också skrivningar som innebär att skolan och vuxenutbildningen ska verka för att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet. I förslagen förtydligas att även det arbetsplatsförlagda lärandet ska omfattas av läroplanernas skrivningar om jämställdhet.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning	2
1. Bakgrund	3
1.1 Uppdraget	3
1.2 Problembeskrivning	3
2. Arbetsprocess	6
3. Förslag och ställningstaganden.....	6
3.1 Övergripande om förslagen	6
Förtydligt och förstärkt jämställdhetsuppdrag	6
Konsekvenser för läroplanernas konstruktion.....	7
3.2 Redovisning av förslagen.....	7
Förtydligande av skolans och vuxenutbildningens jämställdhetsuppdrag	7
Könsneutrala begrepp och formuleringar.....	9
Mötas och arbeta tillsammans	10
Arbetsplatsförlagt lärande	11
Övriga förslag.....	11
3.3 Alternativa skrivningar i läroplanerna.....	12
3.4 Övriga synpunkter	13
4. Implementering och kompetensutveckling	13

1. Bakgrund

1.1 Uppdraget

Enligt uppdrag givet i regleringsbrev den 18 december 2017 (U2017/05023/BS (delvis), U2017/05037/S) ska Skolverket föreslå ändringar i läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen för att förtydliga skolans uppdrag att motverka traditionella könsmonster, att gestalta och förmedla värden som jämställdhet mellan kvinnor och män samt att aktivt och medvetet främja deras lika rättigheter och möjligheter. Uppdraget ska genomföras med hänsyn till de olika skolformernas karaktär och redovisas till Utbildningsdepartementet senast den 14 december 2018.

Ändringarna i läroplanerna ska göras med utgångspunkt i den redovisning Skolverket lämnade i maj 2017 av regeringsuppdraget om att föreslå motsvarande ändringar i läroplanerna för grundskolan, förskoleklassen, fritidshemmet, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan (U2017/00412/S). Regeringen har beslutat om förändringar i läroplanerna för dessa skolformer utifrån Skolverkets förslag. Förändringarna gäller från den 1 juli 2018.

Uppdraget för de obligatoriska skolformerna omfattade också att tydliggöra ”att skolan ska organisera undervisningen så att flickor och pojkar möts och arbetar tillsammans i undervisningen”. Det aktuella regeringsuppdraget för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen innehåller inga uttryckliga skrivningar om könsuppdelad undervisning. Skolverket har dock i samband med det tidigare uppdraget gjort bedömningen att könsuppdelad utbildning och undervisning riskerar att strida mot skolans värdegrund och kan leda till diskriminering på grund av kön eller könsöverskridande identitet eller uttryck. Till detta kommer att riksdagen i ett tillkännagivande den 10 maj 2017 uppmanade regeringen att se över och skärpa skollagen så att det blir tydligt att huvudregeln är att undervisningen inte ska vara könsuppdelad.

1.2 Problembeskrivning

I samband med redovisningen av det tidigare regeringsuppdraget påtalade Skolverket att ändringar avseende skolans jämställdhetsuppdrag i läroplanerna för grundskolan, förskoleklassen, fritidshemmet, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan i förlängningen innebär att samtliga läroplaner behöver ses över. Som en utgångspunkt för arbetet med det aktuella regeringsuppdraget har Skolverket undersökt problem som berör frågor om jämställdhet inom de skolformer som omfattas av uppdraget. Några av dessa problem beskrivs översiktligt i följande avsnitt.

Sverige har idag en starkt könsuppdelad arbetsmarknad. Gymnasieskolan präglas av samma tydliga könsuppdelning som den arbetsmarknad som skolan förbereder eleverna inför. Störst är könsskillnaderna mellan yrkesprogrammen. El- och energiprogrammet samt VVS- och fastighetprogrammet är exempel på yrkesprogram som nästan uteslutande har manliga elever. Hantverksprogrammet

och vård- och omsorgsprogrammet har på motsvarande sätt en kraftig kvinnodominans.¹ Inom vuxenutbildningen läser elever inte program utan söker och antas till enstaka kurser utifrån elevens individuella studieplan. Studieplanen kan dock utformas med kombinationer av kurser på gymnasial nivå som till stora delar motsvarar till exempel yrkesförberedande program. Uppföljning av elever som läst sådana kombinationer visar samma mönster som i gymnasieskolan. Kvinnor dominerar kraftigt bland de som läst kombinationer med inriktning mot vård och omsorg, medan kombinationer med inriktning mot el och energi domineras av män.² Om huvudmännen väljer att organisera verksamheten så att program och utbildningar som domineras av manliga elever placeras i skolenheter som är fysiskt åtskilda från skolenheter med program och utbildningar som domineras av kvinnliga elever, kan det leda till att könssegregationen förstärks ytterligare.

Förutom de konsekvenser en könssegregerad gymnasieskola, gymnasiesärskola och vuxenutbildning riskerar att få för den svenska arbetsmarknaden innebär segregationen ett problem på kort sikt för de elever som genomgår sin utbildning. Elever och skolpersonal berättar i Skolverkets samråd om den utsatta position det inte sällan innebär att tillhöra ett underrepresenterat kön på ett program. Elever som har gjort otraditionella val till yrkesprogram med stora könsskillnader avbryter också i högre grad studierna eller byter program.³

Studie- och yrkesvägledningen har en central uppgift att ge elever förutsättningar att fatta viktiga beslut om framtida studier och yrkesliv, såväl i de frivilliga som i de obligatoriska skolformerna. En viktig del i det arbetet är att vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i val utifrån föreställningar om kön.⁴ Detta framstår som särskilt angeläget i relation till yrkesutbildning, där de mest könsuppdelade programmen och utbildningarna återfinns. Studie- och yrkesvägledningen kan här spela en viktig roll när det gäller att utmana elevernas uppfattning om olika branscher utifrån normer kring kön.

Ett annat problemområde avseende jämställdhet är könsrelaterade kränkningar i utbildningsmiljön, på arbetsplatser i samband med arbetsplatsförlagt lärande (apl) samt i sociala medier. Sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck och sexuell läggning är frekvent förekommande inom det svenska utbildningssystemet och påverkar elevers

---

¹ *Uppföljning av gymnasieskolan*, Skolverket, 2018.

² *Redovisning av uppdrag om uppföljning av sysselsättning efter avslutade studier inom kommunal vuxenutbildning*, Skolverket 2017

³ Svensson, A. (2007). Dagens gymnasieskola – bättre än sitt rykte? *Pedagogisk Forskning i Sverige* 2007, 12 nr 4 s. 301–323 samt SOU 2015:97. *Välja yrke*. Slutbetänkande av yrkesprogramsutredningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

⁴ *Allmänna råd – arbete med studie- och yrkesvägledning*. Stockholm: Skolverket.

psykiska och fysiska hälsa negativt.⁵ Systematiska könsrelaterade kränkningar i utbildningsmiljön kan också ha sin grund i hedersproblematik.⁶

En annan utmaning är skillnader i skolresultat mellan kvinnor och män. Fler kvinnor än män i gymnasieskolan tar examen. På de högskoleförberedande programmen är skillnaderna störst. År 2017 tog 79,5 procent av kvinnorna och 73,8 procent av männen på högskoleförberedande program sin examen inom tre år.⁷ På samtliga högskoleförberedande program klarar kvinnor i högre utsträckning än män att ta examen inom tre år. På yrkesprogrammen är skillnaderna mellan andelen kvinnor och män som klarat examen förhållandevis liten jämfört med på de högskoleförberedande programmen. Inom vuxenutbildningen får skillnaderna i resultat redovisas på kursnivå. Fler kvinnor än män slutför sina kurser. År 2016 slutförde 72,5 procent av kvinnorna sina kurser medan motsvarande andel män var 66,2 procent. Totalt sett studerar också fler kvinnor än män inom vuxenutbildningen; år 2016 var 61,8 procent av de studerande kvinnor.⁸

I Skolinspektionens kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisning har bristen på kunskaper om och systematiskt arbete med samlevnadsfrågor och normkritik i skolan framhållits. Granskningen visar också att det finns ett stort behov av kompetensutveckling när det gäller lärarnas arbete med sex- och samlevnadsfrågor, både vad gäller kunskapsinnehåll och metoder att hantera svåra frågor i klassrummet.⁹ På liknande sätt har bristen på kunskaper, systematiskt arbete och tydlig ledning i arbetet med jämställdhet påpekats i Skolverkets samråd. Flera referenspersoner uppger att jämställdhetsarbete inte prioriteras på vare sig huvudmannanivå eller rektorsnivå. Istället bedrivs jämställdhetsarbetet ofta av "eldsjälar" eller i form av enstaka "punktinsatser". Inte minst eleverna som deltagit i Skolverkets samråd har betonat behovet av ökade kunskaper och ett bredare engagemang hos skolans personal gällande frågor om jämställdhet.

Inom området jämställdhet finns särskilda utmaningar rörande gymnasiesärskolan. En sådan utmaning är elevers etablering på arbetsmarknaden efter genomgången utbildning i gymnasiesärskolan. Forskning har visat att kön är en betydelsefull faktor när det gäller dessa elevers etablering på arbetsmarknaden. I den grupp elever som studerades i en avhandling från Högskolan i Halmstad var etableringsgraden betydligt högre för män än för kvinnor.¹⁰

De nuvarande läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen innehåller formuleringar om skolans jämställdhetsuppdrag. Mot

---

⁵ Diskrimineringsombudsmannen (2012). *Forskningsöversikt om trakasserier i arbetsliv och utbildning* samt Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon Hen Han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*.

⁶ *Hedersrelaterat våld och förtryck - - Skolans ansvar och möjligheter*. Skolverket, 2010.

⁷ *Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2017* Skolverket, 2017.

⁸ <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/komvux>

⁹ *Sex- och samlevnadsundervisning*, Skolinspektionen 2018.

¹⁰ Arvidsson, Jessica (2016) *Sysselsättning och social rättvisa*. Högskolan i Halmstad.

bakgrund av ovanstående problembeskrivning ser Skolverket att det finns goda skäl att förtydliga och förstärka läroplanernas skrivningar om jämställdhet.

2. Arbetsprocess

Arbetet har följt Skolverkets process *Utarbeta läroplansanknutna styrdokument* samt, utöver myndighetsgemensamma riktlinjer, läroplansavdelningens särskilda kvalitetssäkringsrutiner. Som anges i uppdraget har myndigheten utgått från de ändringar av läroplanerna för de obligatoriska skolformerna som Skolverket redovisade i maj 2017.

I arbetet med uppdraget har Skolverket inhämtat kunskaper och synpunkter från Skolinspektionen, Jämställdhetsmyndigheten samt ett flertal andra myndigheter, lärosäten och intresseorganisationer, varav två elevorganisationer. Myndigheten har även samrått med representanter från aktuella skolformer och verksamheter, såväl lärare och rektorer som övrig personal. Vidare har de nationella programråden för gymnasial yrkesutbildning lämnat synpunkter på förslagen till skrivningar i läroplanerna.

Förslagen till ändringar i läroplanerna med tillhörande konsekvensbeskrivning har dels remitterats till myndigheter, organisationer och andra intressenter på en upprättad sändlista, dels legat som en öppen remiss på Skolverkets webbplats.

3. Förslag och ställningstaganden

3.1 Övergripande om förslagen

Skolverkets förslag till ändringar är gjorda med samma lydelse i läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen. I första hand har ändringar och tillägg gjorts i de delar som redan behandlar jämställdhet och närliggande frågor.

Generellt har Skolverkets förslag tagits emot positivt av remissinstanserna. Specifika remissynpunkter redovisas nedan i anslutning till respektive förslag.

Förtydligt och förstärkt jämställdhetsuppdrag

Skolverket bedömer att förslagen förtydligar och förstärker skolans och vuxenutbildningens jämställdhetsuppdrag och att det kan bidra till ökad jämställdhet i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen. Nya skrivningar förtydligar att eleverna ska ges utrymme att mötas och arbeta tillsammans oberoende av könstillhörighet samt att skolans jämställdhetsuppdrag även omfattar det arbetsplatsförlagda lärandet. Vidare förstärker förslaget skolans och vuxenutbildningens aktiva och medvetna jämställdhetsarbete genom nya skrivningar om skolans, utbildningens och lärarnas uppdrag att tillsammans med eleverna synliggöra, diskutera och problematisera könsmonster i skolan, vuxenutbildningen och samhället. Genom att tydligt lyfta fram uppdraget att bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om och förmåga att kritiskt granska

könsmönster bedömer myndigheten att förslaget kan få en stor betydelse för jämställdheten.

Konsekvenser för läroplanernas konstruktion

I läroplanerna anges de fem grundläggande värden som utbildningen enligt skollagen ska gestalta och förmedla: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor”. Uppdraget innebär att förtydliga och därmed utveckla skrivningarna vad gäller ett av dessa grundläggande värden i läroplanerna. Därmed uppstår en obalans i förhållande till övriga värden och diskrimineringsgrunder, som inte utvecklas på samma sätt. Denna obalans har påtalats av flera referenspersoner och remissinstanser. I flera remissvar framförs synpunkter om att ytterligare innehåll bör införas, så att fler värden och diskrimineringsgrunder förstärks. Skolverket vill även framhålla att en kombination av olika förutsättningar kan påverka människors möjligheter. Forskning inom området visar fördelar med att använda en intersektionell ansats för att komma åt hur olika normer och maktrelationer samverkar och påverkar varandra.¹¹

De förslag Skolverket nu lämnar förtydligar och utvecklar i enlighet med uppdraget skolans och vuxenutbildningens jämställdhetsuppdrag och frågor som hör samman med kön. Myndigheten har därför valt att inte bredda skrivningarna till att handla om ytterligare aspekter. Skolverket anser dock att det är viktigt att skolan och vuxenutbildningen synliggör, diskuterar och problematiserar även andra normer och förhållanden som begränsar elevers lärande och utveckling samt människors livsval och livsvillkor.

3.2 Redovisning av förslagen

Förtydligande av skolans och vuxenutbildningens jämställdhetsuppdrag

I de nuvarande läroplanerna för de frivilliga skolformerna finns skrivningar om skolans respektive vuxenutbildningens uppdrag att gestalta och förmedla värden som jämställdhet mellan kvinnor och män, att aktivt och medvetet främja deras lika rätt och möjligheter samt att uppmuntra eleverna att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.

För att tydliggöra dessa skrivningar har Skolverket utvecklat stycket om jämställdhet under rubriken *En likvärdig utbildning*, med ett starkare fokus på eleverna och på utbildningarnas ansvar att ”synliggöra och motverka könsmönster som begränsar” deras ”lärande, val och utveckling”. Läroplanernas nuvarande formulering ”utan fördomar” kan uppfattas som oklar, eftersom de flesta människor har fördomar och det är viktigt att få syn på dessa för att kunna bemöta dem och utveckla nya insikter. Den nya formuleringen betonar istället att eleverna

---

¹¹ Se exempelvis Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43:6 samt Lykke N. (2012). Intersektionell genuspedagogik i Lundberg, A. & Werner, A. (Red.), *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

ska få ”utveckla förmågor och intressen utan att begränsas av föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt”. I sammanhanget bör sägas att begreppet ”förmågor” omfattar det breda kunskapsuppdraget, så som det är beskrivet i läroplanerna. I förslagen till nya skrivningar under rubriken införs också att skolan respektive vuxenutbildningen ska ”verka för att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet”, se vidare i avsnittet *Mötas och arbeta tillsammans* nedan. I samma stycke betonas också att utbildningen som helhet, inklusive det arbetsplatsförlagda lärandet, ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv, se vidare i avsnittet *Arbetsplatsförlagt lärande* nedan.

Skolverket föreslår även ett nytt stycke om jämställdhet under rubriken *Gymnasieskolans uppdrag*, respektive *Perspektiv i utbildningen* i läroplanerna för gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen. Här utvecklas ett bredare samhällsperspektiv genom definitionen ”lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för kvinnor och män”. I Skolverkets samråd påtalade flera representanter för myndigheter, lärosäten och intresseorganisationer vikten av att förtydliga att jämställdhetsarbetet ska utgå från saklig grund och kunskaper om faktiska förhållanden, såväl historiskt som i samtiden. Skolverket har därför föreslagit nya skrivningar som framhåller kunskapsinnehållet, så att eleverna genom undervisningen ska ”utveckla kunskaper om könsmönster och hur de kan påverka människors livsval och livsvillkor”. Genom en skrivning om att eleverna ska utveckla förmågan att ”kritiskt granska hur normer, värderingar och strukturer kan begränsa kvinnors och mäns makt att forma såväl samhället som sina egna liv” tydliggörs att skolan och vuxenutbildningen behöver arbeta med ett bredare normkritiskt perspektiv, knutet både till samhället i stort och till den individuella nivån. Uppgiften att synliggöra, diskutera och problematisera könsmönster återkommer i läroplanerna under rubriken *Kunskaper*, som en riktlinje för lärare.

I remissen användes könsneutrala formuleringar i det nya stycket. Ändringarna efter remissen är gjorda utifrån synpunkter från bland annat Jämställdhetsmyndigheten om att könsneutrala skrivningar riskerar att osynliggöra problem som har samband med bristande jämställdhet. Remissynpunkter har också framförts om att det behöver bli tydligare att jämställdhet per definition handlar om maktförhållanden mellan kvinnor och män. Mer utvecklade resonemang om detta förs i avsnittet *Könsneutrala begrepp och formuleringar* nedan. En följd av ändringarna är att förslaget nu skiljer sig från motsvarande skrivningar i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna, genom att vi nu föreslår ”kvinnor och män” och ”kvinnors och mäns”, istället för ”alla människor oberoende av könstillhörighet” respektive ”människors”. I samband med det pågående regeringsuppdraget rörande kunskapsområdet sex och samlevnad i läroplanerna kan det därför finnas skäl att överväga om skrivningarna bör justeras på motsvarande sätt i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna.

Under rubriken *Förståelse och medmänsklighet* är ”sexism” tillagt som en av de företeelser som aktivt ska motverkas. Ett tillägg har också gjorts så att det förebyggande arbetet betonas, efter remissynpunkter från Skolinspektionen om att ett aktivt och förebyggande jämställdhetsarbete behöver bli ännu tydligare. Dessa

ändringar gjordes inte i det redovisade förslaget för de obligatoriska skolformerna. Under ovannämnda rubrik är dock skillnaderna redan idag relativt stora mellan läroplanerna för de obligatoriska och de frivilliga skolformerna. Vidare har mycket hänt inom området sedan det förra uppdraget redovisades för ett drygt år sedan. I Skolverkets samråd framhåller elevrepresentanter och andra referenspersoner idag i högre grad problemen med sexism och sexuella trakasserier i skolan. I samband med regeringsuppdraget rörande kunskapsområdet sex och samlevnad i läroplanerna kan det bli aktuellt att se över om skrivningen bör införas även i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna.

Mindre ändringar har också gjorts under rubriken *Kunskaper*, där ett mål föreslås vara att eleverna kan ”granska och värdera normer, påståenden och förhållanden”. Under rubriken *Normer och värden* i läroplanerna för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan har ett tillägg gjorts så att ”diskriminering” är inskrivet i skolans mål att eleverna ”tar avstånd från att människor utsätts för diskriminering, förtryck och kränkande behandling”. Under rubriken *Elevernas ansvar och inflytande* har tillkommit att läraren ska ”verka för att eleverna oberoende av könstillhörighet får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen”, en formulering som är hämtad från läroplanerna för de obligatoriska skolformerna och som Skolverket bedömer vara relevant för alla skolformer.

I alla tre läroplanerna har en ny punkt om jämställdhet och utbildningens organisation lagts till under rubriken *Rektorns ansvar*. Innehållet har utvecklats ytterligare efter remissynpunkter från Jämställdhetsmyndigheten, Skolinspektionen och Linköpings universitet om att ansvar och ledarskap vad gäller jämställdhetsarbetet behöver tydliggöras. I Skolverkets samråd har också flera andra referenspersoner påtalat vikten av tydligt ledarskap och systematik för att utveckla jämställdhetsarbetet i skolan och vuxenutbildningen.

Könsneutrala begrepp och formuleringar

Regeringsuppdraget omfattar bland annat att förtydliga skolans och vuxenutbildningens uppdrag att motverka traditionella könsmonster samt att gestalta och förmedla värden som jämställdhet mellan kvinnor och män. I samband med tidigare uppdrag under våren 2017 framfördes starka och enhälliga principiella synpunkter och önskemål om att ta bort beteckningarna flickor och pojkar samt kvinnor och män i läroplanerna, för att ersätta dem med könsneutrala begrepp och formuleringar. Bland annat betonade elevorganisationerna vikten av att detta görs. En vanlig synpunkt från de referenspersoner som deltagit i samråd, men även i ett flertal remissvar, är att skrivningar som framhåller två kön exkluderar personer som inte identifierar sig utifrån ett könsbinärt system och att det därför är angeläget att införa ett mer könsneutralt språk i läroplanerna.

Dessa synpunkter har framförts även i samband med detta uppdrag, men nu ett drygt år efter arbetet med läroplanerna för de obligatoriska skolformerna är bilden delvis en annan. Denna gång har det, vid sidan av argumenten för könsneutrala formuleringar, också framförts starka synpunkter mot ett könsneutralt språk och för skrivningar som betonar kvinnor, män och makt i relation till kön. Skälen är att

begreppet jämställdhet per definition syftar på maktförhållanden mellan kvinnor och män och att det aktiva jämställdhetsarbetet behöver förtydligas i läroplanerna så att detta tydligt framgår. Enligt flera remissinstanser, däribland Jämställdhetsmyndigheten, Nationella sekretariatet för genusforskning och Skolforskningsinstitutet, finns annars en risk att de problem som kan knytas till bristande jämställdhet osynliggörs och att skrivningarna inte kommer att utgöra tillräckligt stöd i arbetet för ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Mot bakgrund av ovanstående har Skolverket efter noggrant övervägande valt att använda begreppen ”kvinnligt och manligt” respektive ”kvinnor och män” när läroplanstexten syftar på jämställdhet i vidare bemärkelse och behandlar skolans och utbildningarnas uppdrag och arbete med att diskutera och problematisera föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolverket har också efter remissynpunkter från bland annat Jämställdhetsmyndigheten valt att införa begreppet ”makt” i samband med skrivningarna om det vidare jämställdhetsuppdraget. Vidare har begreppet ”synliggöra” lagts till under rubriken *En likvärdig utbildning*, så att det tydligt framgår att ett aktivt arbete mot begränsande könsmonster också innebär att synliggöra sådana monster. När läroplanstexten syftar på de elever som befinner sig i skolan eller vuxenutbildningen använder myndigheten konsekvent begreppen ”eleverna” och ”eleverna oberoende av könstillhörighet”.

Ett stöd för att använda könsneutrala respektive könsbinära begrepp i olika sammanhang har Skolverket funnit bland annat i Barnombudsmannens rapport ”Barns röster om jämställdhet”¹². I rapporten framhåller myndigheten vikten av att problematisera tvåkönsnormen, men påpekar samtidigt att det i arbetet med jämställdhet kan vara relevant att använda begrepp som flickor/kvinnor och pojkar/män, för att kunna synliggöra och förändra skillnader i livsvillkor mellan dessa grupper.

Skolverket använder i förslaget genomgående begreppen könsmonster och könstillhörighet, vilka används i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna.

Mötas och arbeta tillsammans

Skolverket har i samband med tidigare uppdrag gjort bedömningen att könsuppdelad utbildning och undervisning kan leda till diskriminering på grund av kön eller könsöverskridande identitet eller uttryck. Myndigheten har därför valt att även i läroplanerna för de frivilliga skolformerna under rubriken *En likvärdig utbildning* föreslå att skolan respektive vuxenutbildningen ska ”verka för att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet”. Denna

---

¹² Rapporten ”Barns röster om jämställdhet” (2016) bygger på samtal med 35 barn i åldersgrupperna 5, 10 och 15 år. Av rapporten framgår att det finns ett antal barn som inte definierar sig som antingen flicka/kvinna eller pojke/man samt att dessa barn upplever sig som exkluderade och även diskriminerade av den binära norm som oftast råder i förskolan och skolan idag.

skrivning konkretiseras i nya riktlinjer för lärare under rubriken *Kunskaper* samt under rubriken *Rektorns ansvar*.

Skrivningarna är öppnare formulerade än motsvarande skrivningar i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna, eftersom förutsättningarna för att organisera utbildning och undervisning ser annorlunda ut i de frivilliga skolformerna. Bland annat har eleverna ett flertal olika studievägar att välja bland inom de frivilliga skolformerna. Elevernas studieval kan därmed i vissa fall leda till att samtliga, eller en mycket stor andel, elever på ett program, en skola eller verksamhet tillhör samma kön, se vidare avsnitt 1.2. Inom vuxenutbildningen är dessutom distansundervisning vanligt, vilket kan innebära att eleverna aldrig möts i det fysiska rummet. Dessa båda exempel visar att de frivilliga skolformerna delvis står inför andra utmaningar än de obligatoriska skolformerna när det gäller att organisera utbildningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet.

I sitt remissvar påtalar Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) att den föreslagna skrivningen är svår för många skolor och verksamheter att efterleva i praktiken. Skolinspektionen föreslår däremot samma skarpare skrivning som i de obligatoriska skolformerna, eftersom den kan upplevas som tydligare för mottagaren. Skolverket har efter övervägande valt att behålla den öppnare skrivningen och gör bedömningen att huvudmän, rektorer och lärare även inom de frivilliga skolformerna aktivt bör kunna verka för att eleverna möts och arbetar tillsammans, inom ramen för vad som är möjligt med tanke på verksamhetens förutsättningar.

Arbetsplatsförlagt lärande

Skolverket vill särskilt betona att alla läroplansskrivningar om jämställdhet avser utbildningen som helhet och därmed även den utbildning och undervisning som är förlagd till olika arbetsplatser, så kallat arbetsplatsförlagt lärande (apl). På gymnasieskolans nationella yrkesprogram och vidareutbildningen med ett fjärde tekniskt år ingår apl som en obligatorisk del av utbildningen. Detsamma gäller gymnasiesärskolans nationella program. Även på gymnasieskolans introduktionsprogram kan utbildningen innehålla apl eller praktik på en arbetsplats. För elever som läser inom vuxenutbildningens olika skolformer kan hela eller delar av kurser förläggas till arbetsplatser och genomföras som apl. Den värdegrund som beskrivs i läroplanerna ska genomsyra alla delar av utbildningen, vare sig de är skolförlagda eller arbetsplatsförlagda. Under rubriken *En likvärdig utbildning* i läroplanerna föreslås därför en ny skrivning som tydliggör detta.

Övriga förslag

Under rubriken *Förståelse och medmänsklighet* har formuleringen ”på grund av” ersatts med ”som har samband med”, vilket är ett uttryckssätt som används i diskrimineringslagen. Uttrycket ”på grund av” är olyckligt, eftersom det felaktigt kan uppfattas syfta på egenskaper hos den utsatta personen som skulle vara orsaken till diskriminering.

Under rubriken *Gymnasieskolans uppdrag*, respektive *Gymnasiesärskolans uppdrag*, har ordet ”överföra” i andra stycket ändras till ”förmedla och förankra”, ett begreppspar som används under rubriken *Grundläggande värden* och som bedöms stämma bättre överens med skolans demokratiska uppdrag. Den föreslagna formuleringen överensstämmer med motsvarande skrivning i läroplanerna för de obligatoriska skolformerna. I samband med omformuleringen har begreppet ”kunskaper” strukits i en mening. Skolverket gör dock bedömningen att kunskapsuppdraget ändå betonas tydligt och att begreppet återfinns i tillräckligt stor omfattning under rubriken.

3.3 Alternativa skrivningar i läroplanerna

Skolverket har under arbetet med uppdraget övervägt att införa jämställdhet som ett eget perspektiv i undervisningen, tillsammans med de fyra befintliga perspektiven i läroplanerna: etiskt, miljö-, internationellt och historiskt perspektiv, men valt att inte göra så. I förslaget är skrivningarna istället formulerade i löpande text, som ett stycke om jämställdhet under rubriken *Gymnasieskolans uppdrag*, respektive *Perspektiv i utbildningen* i läroplanerna för gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen. Valet att inte lägga ett jämställdhetsperspektiv till de redan befintliga perspektiven i läroplanerna gjordes med hänsyn till läroplanernas övergripande konstruktion. Skolverket gör bedömningen att det inte är lämpligt att tillföra ytterligare perspektiv i undervisningen i en revidering med fokus på jämställdhet. En översyn av perspektiven bör göras i ett större sammanhang.

De nya skrivningarna i läroplanerna som beskriver lärarens uppdrag är i de obligatoriska skolformerna införda under rubriken *Normer och värden*. I läroplanerna för de frivilliga skolformerna är motsvarande skrivningar i stället placerade under rubriken *Kunskaper*. Skälet är att kunskapsuppdraget betonas starkare i de frivilliga skolformerna än i de obligatoriska skolformerna samt att Skolverket har valt att utveckla den formulering om lärares arbete med jämställdhetsperspektivet som redan finns i läroplanerna under ovannämnda rubrik. I läroplanen för vuxenutbildningen finns inte heller något avsnitt med rubriken *Normer och värden*. Skolverket har också i de nya skrivningarna valt att betona kunskapsinnehållet starkare i samband med skolans och verksamheternas arbete med jämställdhetsuppdraget.

I remissen föreslogs ett tillägg under rubriken *Förståelse och medmänsklighet*, där ”sexuella trakasserier” lyftes som en form av diskriminering. Sexuella trakasserier saknar, till skillnad från övriga former av diskriminering, koppling till en diskrimineringsgrund och definieras i stället som ett ”uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet”. Mot bakgrund av uppdragets syfte bedömde Skolverket därför att det var önskvärt att särskilt framhålla att skolan aktivt ska motverka sexuella trakasserier. Efter ytterligare juridisk prövning ser Skolverket dock att det finns risk för missförstånd om diskriminering anges på olika sätt i författningarna. I syfte att bibehålla en högre grad av enhetlighet i författningstexterna avstår myndigheten från detta tillägg.

Vidare föreslog Skolverket i remissen att ”föräldraskap” skulle läggas till i de formuleringar i läroplanen för vuxenutbildningen som rör elevers möjligheter att kombinera utbildning med arbete, under rubrikerna *En likvärdig utbildning* samt *Utveckling av vuxenutbildningens verksamheter*. Förslaget har förts fram av externa referenspersoner under de samråd som Skolverket har haft i samband med uppdraget. Efter remissen har synpunkter framkommit att föräldraskap är ett begrepp som ligger på en annan nivå än utbildning och arbete, vilket gör det tveksamt att använda i sammanhanget. Det har också framförts synpunkter om att skrivningen är för specifik och att även andra grupper än föräldrar kan behöva lyftas fram. Ett annat sätt att vidga vad en elev kan kombinera studier med skulle kunna vara att använda begreppet sysselsättning i stället för arbete. I det begreppet kan förutom föräldraledighet även till exempel praktik räknas in. Detta alternativ omfattas dock inte av uppdraget att förtydliga skrivningar om jämställdhet, vilket gör att Skolverket nu väljer att inte föreslå några ändringar på dessa två ställen i läroplanen för vuxenutbildningen.

3.4 Övriga synpunkter

Vid myndighetens samråd och i remissvar har det framkommit förslag om att införa begrepp som könsidentitet, könsuttryck, könsdiskriminering, genus, icke-binär, heteronormativitet, destruktiva normer, problematisk maskulinitet, samtycke, intersektionalitet, normsamverkan, rasism, homofobi, transfobi och funkofofi i läroplanerna. Skolverkets bedömning är att användningen av sådana mer specifika uttryck i läroplanerna kräver en mer omfattande och sammanhållen utredning. Därför har myndigheten avstått från att undersöka möjligheten att införa nämnda begrepp inom ramen för uppdraget. Skolverket noterar samtidigt att några remissinstanser särskilt betonar vikten av att en sådan utredning verkligen genomförs.

I Skolverkets samråd har det vidare framkommit förslag om att i vuxenutbildningens läroplan införa ett nytt avsnitt med rubriken ”Normer och värden”, med ett liknande innehåll som under motsvarande rubrik i de övriga läroplanerna. Skolverket bedömer dock att det inte ligger inom ramen för detta mer avgränsade uppdrag.

4. Implementering och kompetensutveckling

Nya läroplansskrivningar som förstärker och förtydligar jämställdhetsuppdraget medför ett behov av implementering. Problembeskrivningen ovan visar att det på många håll behövs tydligare styrning och ledning, mer systematik och ökade kunskaper när det gäller jämställdhet. De nya skrivningarna förutsätter att personalen har en normkritisk medvetenhet samt att lärarna har kunskaper om jämställdhet och förmåga att samtala med eleverna om relaterade frågor. Skrivningarna innebär även att hänsyn behöver tas till jämställdhetsfrågor vad gäller organiseringen av utbildningen samt när det gäller samverkan med branscher och arbetsplatser. Därför behöver de nya läroplansskrivningarna inkluderas i insatser riktade till hela styrkedjan. Skolverket bedömer att insatserna behöver vara

riktade till flera olika målgrupper, för att öka kunskaperna om jämställdhet hos alla som arbetar i och med utbildningarna.